

УДК 332.155

Талах Т.А., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті наведено основні підходи до загальної оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства, а також наведено систему показників, що її характеризує з метою прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: ресурсний потенціал, валова додана вартість, чиста додана вартість, чистий прибуток, стратегія підприємства.

Talach T.

FEATURES OF GENERAL ESTIMATION OF EFFICIENCY OF THE USE OF RESOURCE POTENTIAL

In the article basic approaches over are brought to the general estimation of efficiency of the use of resource potential of enterprise, and also the system over of indexes is brought, that she is characterized with a purpose by the acceptance of administrative decisions.

Key words: resource potential, gross valueadded, net added cost, net income, strategy of enterprise.

Talach T.A.

ОСОБЕННОСТИ ОБЩЕЙ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА

В статье приведены основные подходы к общей оценке эффективности использования ресурсного потенциала предприятия, а также приведена система показателей, что ее характеризует с целью принятие управленческих решений.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, валовая добавленная стоимость, чистая добавленная стоимость, чистая прибыль, стратегия предприятия.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Перехід економіки до ринкових відносин ставить нові завдання у сфері ефективності використання та економії всіх видів ресурсів. Актуальними ці питання стали тому, що різко скоротилися темпи зниження собівартості промислової продукції. Слід зазначити, що достатню наявність палива і сировини у минулому в нашій країні використовували вкрай неефективно. Тому ефективно використання ресурсів є важливою умовою поліпшення

збалансованості потреб і обсягів виробництва, а також зменшення їх витрат.

В сучасних умовах функціонування підприємства важливого значення набувають питання критичного аналізу і перегляду загальноприйнятих поглядів на оцінку ефективності використання ресурсного потенціалу. Слід зазначити, що теоретичним і методологічним основам цього аспекту присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Проте багато з них досліджували дану проблему в умовах функціонування командно-адміністративної системи управління, яка має суттєві розбіжності із ринковою економікою.

Зазначене вище визначило актуальність проблеми, обумовило необхідність дослідження теоретико-методичних засад загальної оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У вітчизняній літературі не було і до цього часу немає єдності та однотайності стосовно визначення та складу категорії потенціалу та інструментарію його оцінки.

Кожна з ознак категорій «потенціал» часто досліджується самостійно сучасними аналітиками. Наприклад, формалізація потенціалу у показниках фінансової звітності знаходить своє відображення у працях Булгакова С.Н., Кононенко О., Каменецького М.І., Ковалева В.В., Стоянової Є.С. Оцінка потенціалу підприємства за показниками ділової стійкості найбільш яскраво представлена у працях Патрова В.В., Чупіса А.В., Поддєрьогіна А.М., Буряка Л.Д., Калача Н.Ю.

Дослідження потенціалу діяльності з позицій посилення конкурентоспроможності підприємств ґрунтовно досліджують Уткіна Е.Л., Панков Д.А., Мних Є.В. Проблема втрати потенціалу діяльності за результатами оцінки фінансової стійкості вирішується Лахтіоною Л.А., Подсолонко В.А.

Ризики при плануванні відтворення потенціалу підприємств досліджують Черваньов Д., Швиданенко Г.О., Олексюк О.І., Мертенс А.В. Економіко-математичні методи при моделюванні економічних сценаріїв використання потенціалу в організації описуються Мирєодовим А.А., Ельдманом Я.Л., Лахтіоною Л.А., Болухом М.А., Бурчевським В.З., Горбатюком М.І., Чумаченко М.Г., Замковим О.О. Черемних Ю.Н.

Цілі статті. Зважаючи на вищесказане, метою даної статті є визначення особливостей загальної оцінки ресурсного потенціалу підприємства, та використання системи показників, що її характеризує в цілому.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Ефективність, в широкому розумінні, означає здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються відношенням результату (ефекту) до витрат, що забезпечили цей результат.

Таким чином, ефективність є результатом діяльності (результативністю), отриманим суспільством, підприємством, окремою людиною на одиницю використаних (або витрачених) ресурсів. Тому, в широкому розумінні цього поняття, може бути не обов'язковим прийняття результату як діяльності людей у процесі виробництва, а й в інших сферах – науково-технічній, культурній, політичній, соціальній. Отриманий результат (ефект) при цьому може мати різний вираз, оскільки для досягнення ефекту можуть бути використані різні ресурси. Наприклад, ідеї, знання, технічні вдосконалення, культурні цінності, зміни в політичному та суспільному житті. Проте, щоб не приймалось в якості результату і ресурсів, ефективність відображає співвідношення цих показників.

Сутність ефективності проявляється через динаміку співвідношення між результатом та витратами, які забезпечили цей результат, та закономірністю цього співвідношення. Ефективність – економічна категорія, тобто категорія, що відображає виробничі відносини між людьми у зв'язку із процесом праці і його витратами. Невідтворювальні ресурси самі по собі не представляють результату ні уречевленої, ні живої праці. Тому ефективність є результатом використання лише відтворювальних ресурсів.

Значна частина праць економістів-науковців присвячена теоретичним основам і методологічним підходам до теорії та практики ефективності виробництва та ефективності використання ресурсів. Проте не можна стверджувати, що дана проблема вичерпана. Ринкова економіка ставить перед собою нові завдання оцінки ефективності. В економічній літературі не досить повно і цілісно охарактеризована методика аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу, в тому числі такого аналізу, який би послідовно доводив теоретичне дослідження до практичних рекомендацій щодо господарської діяльності підприємств. Аналіз літературних джерел показав різні погляди сутності ефективності та методології її визначення.

Для оцінки ефективності виробництва в цілому, в т.ч. ефективності використання ресурсного потенціалу, необхідно проаналізувати сучасний стан, структуру та забезпеченість підприємства всіма видами ресурсів, оскільки аналіз дозволяє побачити структуру процесів, розчленувати

економічне явище на окремі складові частини і отримати за рахунок абстрагування найбільш детальне уявлення про явище.

Для дослідження економічної ефективності необхідно керуватись відповідними критеріями, методиками оцінки, економічними показниками. У зв'язку з цим важливим елементом дослідження ефективності використання ресурсного потенціалу є вибір головної ознаки оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів або мінімізації виробничих затрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із стратегії розвитку підприємства.

В сучасній економічній літературі не існує одностайної думки про методику розрахунку сукупної, комплексної оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу. Це пов'язане насамперед із тим, що одні вчені-спеціалісти займаються вивченням ефективності використання капітальних вкладень і основних засобів, інші – трудових ресурсів, треті – питаннями ефективності використання матеріальних ресурсів та ресурсозберігаючими технологіями і т. д. Таким чином, при розробці критеріїв, показників ефективності використання ресурсного потенціалу в економічній літературі існує частковий і узагальнюючий підхід.

Частковий – означає, що оцінка ефективності використання кожного ресурсу визначається одним критерієм. Найбільш поширеними критеріями при такому підході є прибуток, рентабельність, продуктивність праці, фондівдача, матеріаломісткість. Цей підхід має свої переваги, оскільки він характеризує ефективність використання кожного виду ресурсного потенціалу і розглядає факторну систему залежності між показниками в межах однієї групи ресурсів. Проте дана методика не дозволяє використати ці показники як узагальнюючі для всієї сукупності ресурсного потенціалу і не може бути зведена до одного з часткових критеріїв.

Другий підхід до методики ефективності використання ресурсного потенціалу стосується спроби створення узагальнюючих або інтегрованих критеріїв оцінки. Ми вважаємо, що дослідники знаходились на правильному шляху, оскільки зв'язок між окремими видами ресурсів існує, і саме це дає право висунути ідею комплексного аналізу ефективності їх використання. Проте ця методика об'єднує занадто велику кількість часткових критеріїв і її результатом є отримання набору часткових оцінок, які важко об'єднати, врахувати і опрацювати.

Сучасна методологія оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу передбачає розрахунок показників продуктивності праці,

фондовіддачі та матеріаломісткості продукції. Ці показники є критеріями оцінки кожного виду ресурсу і виступають індикаторами ефективності виробництва, оскільки ріст продуктивності праці може бути обумовлений покращенням використання і введенням в дію більш ефективних основних засобів, а збільшення фондовіддачі – наслідок кращої організації праці, впровадження більш ефективних систем його оплати. Тому залежно від показника, який прийнятий за результативний, вся сукупність тенденцій зміни ефективності різних факторів виробництва впливає на варіювання співвідношення результату виробництва до одного із видів ресурсів.

Наприклад, збільшення фондоозброєності праці, впровадження науково-технічного прогресу, вдосконалення управління всіма видами ресурсів підприємства є об'єктивними передумовами росту не тільки продуктивності праці, а й всіх показників ефективності використання виробничих ресурсів. Тому показник продуктивності праці характеризує рівень економічного розвитку підприємства, який може бути досягнутий з різною мірою ефективності використання трудових, матеріальних ресурсів та основних засобів.

Матеріальною основою, що визначає рівень ефективності розвитку підприємства, є показник фондоозброєності праці, який є параметром зв'язку між продуктивністю праці і фондоозброєністю праці. Таким чином, аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу повинен, на нашу думку, проводитись комплексно з врахуванням всіх показників ефективності використання праці та виробничих ресурсів, при цьому ці показники повинні бути відносними величинами. Результати та витрати виробництва повинні вимірюватись в однакових величинах, оскільки ефективність виробництва буде отримувати різне трактування при розрахунку показників, які визначені різними законами і під впливом різних факторів.

Аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу можливий за умови, коли витрати та результати співставні і співрозмірні між собою. Ціна, в грошовому виразі, є засобом співрозмірності та агрегатності всіх результатів праці. Раціональна система цін, її обґрунтування на окремі види товарів і послуг – це необхідна передумова точності й об'єктивності виміру ефективності виробництва.

В сучасній практиці аналізу всі елементи витрат ресурсного потенціалу вимірюються за допомогою вартісної оцінки, яка акумулюється у вигляді обсягу виробництва продукції, надання послуг і формується за рахунок матеріальних ресурсів, амортизації основних засобів та оплати праці:

- кількість днів, що відпрацював один робітник;
- кількість годин, що відпрацював один робітник;
- тривалість робочого дня;
- наявність цілодобових і внутрішньозмінних втрат робочого часу;
- непродуктивні втрати робочого часу.
- темп зростання продуктивності праці, який визначають за товарною продукцією;
- виробіток як відношення обсягу виробництва продукції до середньоспискової чисельності промислово-виробничого персоналу;
- рівень приросту обсягу товарної продукції за рахунок підвищення продуктивності праці, його визначають за формулою:
- трудомісткість продукції;
- використання робочого часу;
- структура промислово-виробничого персоналу та рівень її сталості.

$$K_{ц} = \frac{N_1 + N_2 + N_3}{3 \times N_в} . \quad (1)$$

Таким чином, ефективність виробництва оцінюється за рахунок використання кожного виду ресурсу. Тому необхідно розраховувати, за думкою економістів, інтегральний показник ефективності як співвідношення обсягу виробництва до сукупної витрати кожного виду ресурсів.

$$\mathring{A}_i = \frac{Q}{\sum_{i=1}^n a_i \times R_i} , \quad (2)$$

де Q – обсяг виробництва продукції, надання послуг;

a_i – рівень витрат ресурсів R_i протягом року.

Взаємозв'язок між інтегральним показником ефективності і показником часткової ефективності використання окремого елемента ресурсного потенціалу можна виразити через формулу:

$$E_i = E_i \times \frac{R_i}{\sum_{i=1}^n a_i \times R_i}, \quad (3)$$

де E_i – ефективність використання i -го ресурсу підприємства ($E_i = \frac{Q}{R_i}$).

Аналіз літературних джерел дозволив встановити, що на вітчизняному рівні науки і практики була сформована система показників, які характеризували ефективність використання ресурсного потенціалу, при цьому були розроблені методи їх розрахунку і обліку, але вони визначались, виходячи із централізовано-планової системи господарювання. З переходом до ринкових відносин ця система змінюється. Так, якщо в минулому (планова економіка) при оцінці ефективності важливу роль відігравали показники плану, обсяги товарної продукції, то в умовах ринку розраховуються такі показники, як обсяг продаж, рентабельність виробництва, чистий прибуток.

Проте у сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі і досі немає чіткої загальноприйнятої методики оцінки ефективності ресурсного потенціалу і виробництва в цілому. Таким чином, методика оцінки ефективності залишається слабким місцем економічної теорії і господарської практики, тим самим ускладнюючи прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах зміни кон'юнктури ринку.

Проаналізувавши літературні джерела, ми прийшли до висновку, що основний узагальнюючий показник, за рахунок якого оцінюють ефективність використання ресурсного потенціалу, є обсяг випуску продукції (робіт, послуг).

Крім узагальнюючих показників економічної ефективності підприємства, на нашу думку, необхідно розрахувати показники залежно від економічної стратегії кожного підприємства. Тому в розрахунок показників ефективності ми пропонуємо ввести такі чинники: валова додана вартість, чиста додана вартість та чистий прибуток.

У міжнародній практиці випуск товарів і послуг не вважають оцінюючим показником результатів економічної діяльності, оскільки на його величину впливає вартість товарів і послуг, які споживають у процесі виробництва. Вартість товарів, які споживають, за винятком споживання основного капіталу і ринкових послуг, які споживають у процесі виробництва, становить проміжне споживання.

Таким чином, проміжне споживання містить витрати на товари, матеріальні й нематеріальні послуги, які використовують на виробничі потреби. Іншими словами, це матеріальні витрати.

Різниця між випуском товарів і послуг та проміжним споживанням становить собою валову додану вартість.

У сучасній звітності не виділяють такий показник, як валова додана вартість, тому на основі проведеного дослідження ми пропонуємо розрахувати його обсяг як суму чистого прибутку, фонду оплати праці й амортизаційних відрахувань, тобто без урахування проміжного споживання (матеріальних витрат), але з урахуванням споживання основного капіталу в процесі виробництва.

Показники результатів економічної діяльності поділяються на показники валових та кінцевих (чистих) результатів. Валові показники відрізняються від чистих на величину споживання основного капіталу.

Показник доданої вартості призначений для розрахунку вартості, створеної в процесі виробництва протягом конкретного періоду. Тому теоретично правильніше визначати його за відрахуванням споживання основного капіталу, який належить до витрат виробництва.

Різницею між валовою доданою вартістю і вартістю споживання основного капіталу визначають чисту додану вартість.

Згідно з діючими формами звітності ми пропонуємо чисту додану вартість визначати як суму чистого прибутку та фонду оплати праці.

Висновки. Таким чином, існуюча система узагальнюючих показників економічної ефективності виробництва розширюється за рахунок використання показників валової та чистої доданої вартості, а також чистого прибутку.

Залежно від економічної стратегії підприємства ми пропонуємо розраховувати рівень чистого прибутку на одиницю вкладених виробничих ресурсів для підприємств, які мають на меті отримання лише прибутку без вкладень коштів на розширення та модернізацію виробництва, а також рівень чистої доданої вартості на одиницю вкладених виробничих ресурсів для підприємств, які працюють лише для отримання прибутку та виплати заробітної плати, і рівень валової доданої вартості на одиницю вкладених виробничих ресурсів для підприємств, котрі зацікавлені в розширенні виробництва, реконструкції та модернізації технологічного процесу, при цьому отримувати прибуток і виплачувати заробітну плату.

1. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз: Підручн. / За ред. проф. А.Г. Загороднього / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 487с.
2. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: Навч. посібн. / Г.І. Купалова. – К.: Знання, 2008. – 639с.
3. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібн. / Г.В. Савицька – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
4. Салин В. Н., Медведев В. Г., Кудряшова С. И., Шпаковская Е. П. Макроэкономическая статистика: Учеб. пособ. / В.Н. Салин, В.Г. Медведев, С.И. Кудряшова, Е.П. Шпаковская. – М.: Дело, 2000. – 336 с.
5. Ульяновченко О. В. Методологія досліджень процесу управління ресурсним потенціалом / О.В. Ульяновченко // Вісник ХНАУ. – 2010. – № 9. – С. 48–56.